

Міністерство освіти і науки України
Донбаська державна машинобудівна академія

УКРАЇНСЬКА МОВА

Словник професійної термінології

Частина I

Затверджено
на засіданні методичної ради
Протокол № 9 від 23.05.2024

Краматорськ–Тернопіль
2024

УДК 811.161.2(075.8)

Українська мова : словник професійної термінології / уклад. Г. М. Ковальова. – Краматорськ–Тернопіль : ДДМА, 2024. – Частина I. – 45 с.

Міститься термінологічна лексика за основним напрямками підготовки спеціалістів в Академії: «Математика», «Політологія», «Публічне управління та адміністрування», «Фізична культура і спорт», «Хімія».

Розрахований на здобувачів вищої освіти всіх форм навчання.

Укладач

Г. М. Ковальова.

Відп. за випуск

К. В. Зубенко.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1 Терміни в сучасній українській літературній мові.....	5
1.1 014 Математика.....	7
1.2 052 Політологія.....	12
1.3 281 Публічне управління та адміністрування.....	21
1.4 017 Фізична культура і спорт.....	32
1.5 102 Хімія.....	37
2 Цікаво знати.....	44
Список використаної літератури.....	46

ВСТУП

Словник має на меті допомогти студентам правильно використовувати терміни у професійному мовленні. Тут подані терміни, які використовуються при підготовці студентів за такими напрямками: математика, політологія, публічне управління та адміністрування, фізична культура і спорт, хімія. Наведений матеріал спрямований на розвиток таких умінь і навичок:

- доцільно та доречно використовувати терміни й професіоналізми в усному і писемному мовленні;
- визначати їх у тексті, пояснювати значення;
- працювати з термінологічними словниками для вибору потрібних термінів;
- орієнтуватися у фахових текстах, використовуючи їхні дидактичні можливості.

1 ТЕРМІНИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

Спеціальна лексика – це слова і вирази, які вживаються групами людей, об'єднаними професійною спільністю. У ній виділяються два основні шари: терміни і професіоналізм.

Термінами називаються слова, що є спеціальними назвами наукових, технічних, сільськогосподарських, суспільних понять. Сукупність термінів певної галузі науки, виробництва становить її *термінологію*. Існує, наприклад, термінологія технічна, біологічна, географічна, математична, філологічна, філософська, хімічна тощо.

Для термінології не властива багатозначність. Якщо ж термін має кілька значень, кожне із значень належить до різних термінологій. Як приклад можна навести значення термінів *стопер* та *стела стопер*: 1) машина для буріння свердловин, спрямованих уверх; 2) захисник у футболі та деяких інших спортивних іграх. *Стела*: 1) вертикальна кам'яна плита чи стовп з рельєфним зображенням чи написом; 2) центральна частина стебла й кореня вищих рослин, у якій міститься провідна система всіх осьових органів.

У межах конкретної галузевої термінології термін в ідеалі має бути однозначним, щоб забезпечити точність передачі наукового поняття. Однак існують випадки порушення цієї вимоги, наприклад: *караул*: 1) збройна варта, вартівники; 2) збройний підрозділ для охорони військових об'єктів або для видання військових почестей; 3) несення охорони; 4) місце, де розташована варта, вартівники. *Репертуар*: 1) сукупність творів, які виконуються в театрі за певний час; 2) ролі, в яких виступає актор; 3) добір музичних, літературних творів тощо, з якими виступають актор, співак, музикант, читець. *Контроль*: 1) перевірка, облік, спостереження за чим-небудь; 2) установи, особи, що перевіряють діяльність будь-якої іншої організації або відповідальної особи, звітність тощо; 3) заключна функція управління.

Наявність багатозначних термінів у межах однієї наукової галузі є виявом невпорядкованості конкретної термінології. До недоліків термінології відносять також синонімію термінів: *мовознавство – лінгвістика, алфавіт – абетка, орфографія – правопис, багатозначність – полісемія, значення – семантика*. Про досконалість термінології можна говорити у тому випадку, коли дотримується таке правило: кожен термін називає одне поняття, кожне спеціальне поняття позначається одним терміном. Синонімія і багатозначність у термінології порушують вимогу однозначної відповідності між терміном і позначуваним ним поняттям.

Розрізняють терміни: 1) загальновідомі: *трикутник, діаспора, інтеграція, демократія, прикметник, капрон, плато, арія, стоматолог* тощо; 2) вузькоспеціальні, які використовуються лише спеціалістами: *сальдо* (бухг.), *кавернотонія* (мед.), *діаміни* (хім.) *субстантивація* (лінгв.), *сервомотор* (техн.), *септакорд* (муз.), *меркаптани* (хім.) і т. ін.

У межах спеціальної лексики термінам протистоять *професіоналізми* – слова і звороти, які використовуються людьми певної професії і є напівофіційними назвами понять цієї професії. Часто професіоналізмами є загальнонародні слова, ужиті у специфічному значенні, наприклад: *вікно* для викладачів – це час між заняттями, *висячим* редактори називають рядок, що не вміщується в сторінку, а *ляпом* – помилку, у водіїв *загоряти* – сидіти без діла, *бублик* – руль, *гума* – автопокришка тощо.

1.1 014 Математика

Аксиома – твердження, істинність якого приймається без доведення і яке є вихідним у дедуктивній побудові математичної теорії.

Алгебра – математична наука, об'єктом вивчення якої є алгебраїчні системи, наприклад: групи, кільця, поля та інші; є однією з головних математичних дисциплін (поряд з геометрією і математичним аналізом).

Алгоритм (алгорифм) – правило для розв'язання задач певного класу, що зводиться до чіткої вказівки скінченної послідовності деяких елементарних операцій – кроків алгоритму.

Антє (ціла частина) від числа – найбільше число, яке не перевищує дане.

Арифметика – давня назва до розділу математики, об'єктом вивчення у якому є цілі числа і так звані арифметичні операції над ними – додавання, віднімання множення і ділення.

Багатогранник – геометричне тіло, поверхня якого складається зі скінченної кількості багатокутників.

Бісектриса кута – промінь, який виходить з вершини кута, проходить між його сторонами і ділить кут навпіл.

Вектор – напрямлений відрізок, тобто відрізок, у якому береться до уваги порядок його кінця.

Віднімання – операція, обернена до (комутативної, бінарної) операції додавання.

Геометрична прогресія – числова послідовність $b_1; b_2; \dots b_n; \dots$ відмінних від нуля чисел, в якій кожен член, починаючи з другого, дорівнює попередньому, помноженому на одне й те ж число q (знаменник прогресії).

Геометрія – це така наука, поняття і відношення якої описуються аксіомами і теоремами геометрії.

Гіпербола – крива, яка є лінією перетину кругового конуса і площини, паралельної двом твірним конуса.

Градус – одиниця вимірювання кутів, плоских кутів і дуг кола.

Дедукція – форма мислення, за допомогою якої твердження виводяться суто логічно (за правилами логіки) з деяких даних тверджень – засновників.

Діаметр кола – хорда, що проходить через центр кола.

Доведення – ланцюжок правильних висновків, які йдуть від вихідних для даної теорії істинних посилянь (аксіом), до твердження (теореми), що доводиться.

Екстремум – термін, який об'єднує поняття максимуму і мінімуму.

Індукція – форма мислення, за допомогою якої думка наводиться на яке-небудь загальне твердження або положення, притаманне усім одиничним предметам певної сукупності.

Інтервал числової прямої – множина дійсних чисел x , які задовольняють строгу подвійну нерівність $a < x < b$, де a і b – дійсні числа, що називаються кінцями інтервалу.

Квадрат – прямокутник, у якого всі сторони рівні між собою.

Коло – геометричне місце точок площини, які лежать на даній відстані від даної точки, що міститься в тій самій площині й називається його центром.

Комбінаторика – розділ математики, в якому вивчаються способи обчислення кількостей різноманітних сполук (підмножин), утворених певним чином з елементів деякої скінченної множини.

Корінь рівняння алгебраїчного або трансцендентного – числове значення змінної рівняння, яке перетворює рівняння на істину рівність.

Кут – фігура, що складається з двох різних півпрямих зі спільною початковою точкою (вершиною кута).

Лема – допоміжне твердження, яке є правильним висловлюванням і використовується для доведення однієї або кількох теорем.

Ламана (ламана лінія) – це лінія, що складається з кількох відрізків, послідовно поєднаних крайніми точками.

Матриця – прямокутна таблиця, складена з довільних елементів.

Медіана трикутника – відрізок, що сполучає вершину трикутника з серединою протилежної сторони.

Монотонність – збірне поняття спадання і зростання (функція послідовності).

Нерівність – запис, що містить два вирази (права і ліва частини нерівності), сполучені одним із знаків $>$, $<$ або \geq , \leq .

Обернені тригонометричні функції (аркфункції) – загальна назва таких функцій: арксинус, арккосинус, арктангенс, арккотангенс, арксеканс, арккосеканс.

Об'єм – невід'ємна адитивна функція множини точок тривимірного простору, яка не змінюється при будь-яких рухах простору.

Овал – замкнена опукла плоска крива.

Ортоцентр трикутника – точка перетину прямих, що містять висоти цього трикутника.

Парабола – множина точок площини, кожна з яких рівновіддалена від даної точки і даної прямої, що лежить у цій площині.

Паралелепіпед – призма, основою якої є паралелограм.

Паралелограм – чотирикутник, в якого протилежні сторони паралельні, тобто лежать на паралельних прямих.

Паралельність – відношення еквівалентності на множині прямих на площині (або на множині площин у тривимірному просторі).

Периметр – сума довжин усіх сторін багатокутника або ланок ламаної.

Піраміда – багатогранник, одна з граней якого (основа піраміди) є деяким плоским багатокутником, а решта граней (бічні грані піраміди) – трикутники – зі спільною вершиною (вершина піраміди).

Планіметрія – частина геометрії, в якій вивчаються властивості фігур на площині.

Призма – багатогранник, дві грані якого є рівними багатокутниками (основи призми), а решта граней – паралелограм (бічні грані призми).

Радіан – величина центрального кута, що спирається на дугу кола, довжина якої дорівнює радіусу.

Радіус кола (сфери) – відрізок, що сполучає будь яку його точку з центром.

Система координат – сукупність математичних об'єктів зі способом оперування з ними, який дає змогу визначати або (та) задавати положення кожної точки на прямій, площині чи в просторі за допомогою певного набору чисел.

Стереометрія – розділ геометрії, що вивчає властивості фігур у просторі.

Сфера (сферична поверхня) – геометричне місце усіх точок простору, рівновіддалених від однієї і тієї ж точки.

Теорема – словесне або символічне вираження певного математичного твердження, істинність якого встановлюється логічними міркуваннями, можливо, у поєднанні з аналітичними викладками та посиланнями на раніше встановлені твердження, або на твердження, що приймаються без обґрунтування (аксіоми).

Тотожність – рівність, що виконується (перетворюється на правильну числову рівність) для всіх допустимих значень змінних, які до неї входять.

Траєкторія – неперервна крива, яку описує під час руху матеріальна точка.

Трапеція – чотирикутник, у якого тільки дві протилежні сторони (основи) паралельні.

Трикутник – фігура, що складається з трьох точок (вершини трикутника), які не лежать на одній прямій, і трьох відрізків (сторін трикутника), які попарно сполучають ці точки.

Факторіал – функція, яка визначена на множині цілих невід’ємних чисел і значення якої дорівнює добутку натуральних чисел від 1 до даного натурального числа n .

Формула – записане за допомогою математичних знаків певне правило, звичайно, зведене до найпростішого вигляду, де зазначено, які математичні операції (дії) і в якому порядку потрібно виконати над заданими величинами, щоб дістати значення шуканої величини.

Функція – це правило, яке кожному елементу з першої множини – області визначення ставить у відповідність елемент з іншої множини – області значень.

Хорда кола (сфери) – відрізок, що сполучає дві точки кола (сфери).

Циклоїда – плоска крива, яку описує фіксована точка M , нерухомо пов’язана з колом, що котиться без ковзання по нерухомій прямій.

Циліндр – геометричне тіло, яке утворюється двома рівними кругами, що лежать у паралельних площинах, й усіма відрізками, що сполучають відповідні точки цих кругів під час паралельного перенесення, яке один круг переводить в інший.

Цифри – знак для позначення чисел.

Числова вісь – геометрична модель множини усіх дійсних чисел.

1.2 052 Політологія

Абдукція – (від лат. *abductio* – виведення) – процедура і результат виведень, складений з висловлювань, беззаперечних і допустимих посилок, а також принцип або процес стосовно неочікуваної аномалії, поміченої всередині групи вже більшою мірою прийнятих посилок.

Автократ – (autocrat, від гр. *autokrates* – самовладний) – самодержець, необмежений одноособовий правитель з неосяжною верховною владою.

Анархізм – (від грец. *anarchia* – безвладдя) – ідейно-теоретична й суспільно-політична теорія, в основу якої покладено заперечення інституціонального, насамперед державного, управління суспільством.

Аристократія – (грец. *anostokratia* – влада найкращих, найзнатніших) – форма правління, за якої державна влада належить привілейованій меншості; вищий, привілейований стан (група) певного суспільства, що володіє особливими правами чи можливостями.

Безвладдя – (*anarchy*) – кризовий стан у житті суспільства, відсутність необхідного впливу влади (найперше державної) на життя суспільства або відсторонення за певних обставин влади від виконання своїх обов'язків.

Біженці – особи, які залишили країну, в якій вони постійно проживали (були громадянами), внаслідок переслідувань, військових дій чи інших надзвичайних обставин.

Брифінг – (briefing, від *brief* – короткий) – зустріч офіційних осіб із представниками ЗМІ; коротка нарада (нерідко інструктаж), на якому викладається позиція уряду.

Бюрократ – (фр. *bureaucrate*, англ. *bureaucrat*) – 1) посадова особа, що виконує свої обов'язки формально; 2) особа, що належить до бюрократії.

Вето – передбачений конституціями деяких країн акт, завдяки якому глава держави або верхня палата парламенту можуть призупинити впровадження законів або рішень, прийнятих парламентом чи його нижньою палатою.

Вибори – процедура обрання або висунення певних осіб способом відкритого чи закритого (таємного) голосування; найбільш поширений, механізм створення органів та інститутів влади.

Виконавча влада – одна з трьох гілок державної влади, яка організовує та спрямовує внутрішню й зовнішню діяльність держави, забезпечує здійснення втіленої в законах волі суспільства, охорону прав і свобод людини.

Волюнтаризм – (від лат. voluntarius – залежний від волі) – позиція суб'єкта політики, згідно з якою головним чинником досягнення поставленої мети є воля, особисті прагнення й політичні наміри.

Гласність – один із найважливіших принципів демократизму, який полягає у невід'ємному праві кожного громадянина на отримання повної й вірогідної інформації з будь-якого питання громадського життя, що не становить державної чи військової таємниці.

Голосування – безпосередній акт волевиявлення громадян під час виборів. Складається з ідентифікації (засвідчення особи) виборця, отримання бюлетеня і власне голосування.

Громадянство – формально зафіксований правовий зв'язок особи з державою, що знаходить свій вияв у їхніх взаємних правах та обов'язках.

Делегат – (від лат. delegatus – посланець) – обраний або призначений представник спільноти, громадсько-політичної організації, наділений повноваженнями приймати авторитетні рішення, здійснювати, репрезентувати й захищати їхні інтереси на переговорах, нарадах, з'їздах тощо.

Держава – базовий інститут політичної системи та політичної організації суспільства, створюваний для забезпечення життєдіяльності суспільства.

тва в цілому і здійснення політичної влади домінуючою частиною населення в соціально неоднорідному суспільстві з метою збереження його цілісності, безпечного існування, задоволення загальносоціальних потреб.

Дисидент – (від лат. *dessidens* – незгідний) – людина, що перебуває в морально-політичній опозиції до влади, домінуючих у державі ідей та цінностей. Явище Д. та дисидентського руху характерне для держав із тоталітарними й авторитарними режимами.

Егалітаризм – (від франц. *egalite* – рівність) – теорія, що обстоює пріоритет рівності як принцип організації суспільства.

Електорат – (від лат. *elector* – виборець) – громадяни, які мають право голосу для участі в політичних виборах. Рішення і настрої Е. визначають склад виборних органів влади, впливають на позиції політичних лідерів та партій.

Етнос – (від грец. *ethnos* – народ, плем'я) – позачасова, позатериторіальна, позадержавна спільнота людей, об'єднаних спільним походженням, культурою, мовою, історією, традиціями та звичаями, самосвідомістю та етнічним (назвою).

Закон – нормативно-правовий акт, що приймається з ключових питань суспільного, державного життя і має вищу юридичну силу.

Законодавча влада – одна з трьох гілок єдиної, але поділеної функціонально державної влади, сутність якої полягає у здатності держави здійснювати свою волю, впливати на діяльність і поведінку людей та їх об'єднань за допомогою законів, правових актів, рішень, що їх приймають і представницькі органи влади.

Зовнішня політика – загальний курс держави в міжнародних справах, який регулює взаємовідносини з іншими державами та міжнародними організаціями відповідно до потреб, цілей і принципів її внутрішньої політики.

Ідеологія – (від грец. *idea* – поняття і *logos* – учення) – система концептуально оформлених уявлень, ідей і поглядів на політичне життя, яка

відображає інтереси, світогляд, ідеали, умонастрій людей, класів, націй, суспільства, політичних партій, громадських рухів та інших суб'єктів політики.

Імпічмент – (англ. *impeachment* – звинувачення) – особливий порядок і встановлена законом процедура притягнення до відповідальності за грубі порушення закону вищих посадових осіб до завершення терміну одержаних ними внаслідок виборів повноважень.

Конвенція – (від лат. *conventio* – договір, домовленість) – міжнародний договір з будь-якого спеціального питання (наприклад Конвенція з охорони авторських прав).

Конституція – (*constitution*, від лат. *constitute* – устрій, установлення) – 1) основний закон держави, що визначає суспільний і державний устрій, порядок і принципи утворення органів влади, основні принципи правосуддя, виборчу систему, права й обов'язки громадян тощо; 2) побудова, структура якого-небудь організму.

Лібералізм – від лат. *liberalis* – вільний) – політична та ідеологічна течія, що об'єднує прихильників парламентського ладу, вільного підприємництва і демократичних свобод.

Лобізм – (від англ. *lobby* – кулуари) – діяльність соціальних груп, які обстоюють свої особливі політичні інтереси; групи тиску на органи законодавчої та виконавчої влади.

Маніфест – (*manifesto*, від лат. *manifestos* – явний) – 1) урочисте письмове звертання (акт) верховної влади до населення; 2) письмове звертання громадських організацій, політичних партій чи окремих груп, осіб до певних кіл чи верств, населення в цілому з викладом своїх поглядів, програм чи пропонованих планів, заходів, рішень.

Меморандум – (від лат. *memorandum* – те, що треба пам'ятати) – 1) пам'ятний листок, нотатки для пам'яті; 2) у міжнародних відносинах – записка

з викладом питань, що є предметом дипломатичних бесід; 3) дипломатичний документ. Може додаватися до ноти, обґрунтовуючи її зміст, чи вручатися як самостійний документ без підпису й печатки.

Монархія – (грец. monarchia – єдиновладдя, єдинодержавність) – форма державного управління, за якої верховна влада повністю або частково зосереджена в руках однієї особи – глави держави, як правило, спадкоємного правителя, монарха. Розрізняють необмежену (абсолютну) монархію та обмежену (конституційну), за якої влада монарха обмежена парламентом.

Народ – історично змінна спільність соціальних груп, яка включає в себе на різних етапах історії класи і прошарки, що беруть участь у вирішенні проблем суспільного розвитку; все населення певного політико–географічного середовища (країни).

Нація – (від лат. natio – народ) – історична спільність людей, що складається у процесі формування спільності території, економічних зв'язків, літературної мови, етнічних особливостей культури й характеру.

Неолібералізм – (від грецьк. *neos* – новий і лат *liberalis* – вільний) – сучасна політична течія, різновид традиційної ліберальної ідеології і політики, що сформувався як відображення трансформації буржуазного суспільства від вільного підприємства до державно-монополістичного регулювання економіки, інституціоналізації нових форм державного втручання в суспільне життя «етатистський» різновид лібералізму зі збереження вірності принципам демократії, вільної конкуренції приватного підприємства.

Опозиція – (від лат. oppositio – протиставлення) – протидія, опір певній політиці, політичній лінії, політичній дії; організація, партія, група, особа, які виступають проти панівної думки, уряду, системи влади, конституції, політичної системи в цілому.

Охлократія – (від грец. ochlos – натовп і cratos – влада) – домінування в політичному житті суспільства впливу натовпу, юрби, «маси»; один із способів здійснення політичної влади, що суттєво доповнює кризові політичні режими.

Парламент – (від лат. parlate – говорити, розмовляти) – найвищий законодавчий і представницький орган влади в державі з республіканською формою правління, який обирається населенням.

Підданство – приналежність особи до якоїсь держави, перебування під її юрисдикцією.

Політика – (грец. politika – державні і суспільні справи) – організаційна, регулятивна й контрольна сфера суспільства, в межах якої здійснюється соціальна діяльність, спрямовано на досягнення, утримання й реалізацію влади індивідами й соціальними групами задля ствердження власних запитів і потреб.

Рейтинг – (rating – оцінка, положення) – показник популярності в суспільстві політичних діячів, політичних партій, громадських організацій, їх авторитету і потенційної підтримки виборців, якби в цей момент проводилися вибори. Будучи одним із різновидів суспільної думки, Р. у той же час виступає як результат виявлення ставлення суспільства до тих чи інших суб'єктів поточної політики, як інструмент її зондажу і як фактор впливу на формування суспільної думки.

Республіка – (лат. від respublica, від respublica – суспільна справа) – держава, в якій органи влади формуються за принципом виборності їх народом; форма державного управління, за якої вища влада належить виборним представницьким органам, а глава держави обирається населенням чи представницьким органом. Розрізняють два основні типи Р.: президентську й парламентську.

Референдум – (від лат. referendum – те, що має бути повідомлене) – спосіб прийняття законів та інших рішень з найважливіших питань суспільного життя прямим волевиявленням громадян через усенародне голосування.

Світовий політичний процес – сукупна діяльність народів, держав та їх інститутів, соціальних спільностей та їхніх організацій і рухів, які переслідують певні політичні цілі в царині міжнародного життя.

Сепаратизм – (франц. separatisme, від лат. separatus – окремий) – рух за територіальне відокремлення тієї чи іншої частини держави з метою створення нового державного утворення або надання певній частині держави автономії за національними, релігійними чи мовними ознаками.

Суверенітет – (нім. Souveränität, франц. souverainite – верховна влада) – незалежне від будь-яких сил, обставин і осіб верховенство, незалежність держави у зовнішніх і внутрішніх справах.

Судова влада – одна з трьох гілок державної влади; необхідна умова реалізації принципу поділу влади, покликана запобігати можливості змови чи протистояння двох інших гілок влади (законодавчої та виконавчої), створювати перепони, щоб унеможливити виникнення диктатури.

Тероризм (від лат. terror – жах, страх) – здійснення політичної боротьби засобами залякування, насильства аж до фізичної розправи з політичними противниками; дестабілізація суспільства, державно-політичного ладу шляхом систематичного насильства, політичних вбивств, провокацій.

Толерантність – (від лат. tolerantis – терплячий) – терпиме ставлення до інших, чужих думок, вірувань, політичних уподобань та позицій. Є неодмінною умовою демократичного, правового, стабільного суспільно-політичного устрою.

Узурпація – (від лат. Usurpation – оволодіння) – насильницьке, протизаконне захоплення влади або присвоєння собі чужих прав на щось, чужих повноважень.

Унітарна держава – (від лат. unitar єдність) – форма державного устрою, яка базується на зверхності суверенітету (верховної влади), єдиної держави над державно-адміністративним або національно-територіальними одиницями, на які вона поділена.

Фашизм – (італ. fascismo, від fascio – пучок, об'єднання) – крайня, антидемократична, радикально-екстремістська політична течія, яка тяжіє до встановлення терористичної диктатури.

Фемінізм – (від лат. femina – жінка) – інтелектуальний та суспільно-політичний рух, що виступає за розширення прав і ролі жінок у суспільстві.

Футурологія – (від лат. futurum – майбутнє і грец. logos – слово, поняття, учення) – царина теоретико-практичного знання, спрямованого на аналіз перспектив історичного життя людини і людства.

Харизма – (від грец. charisma – милість, благодать, божий дар) – особливий тип легітимності, організації влади і лідерства, заснований на виняткових якостях тієї чи тієї особистості, головним чином релігійного або політичного діяча, що дозволяють йому здійснювати в суспільстві функції пророка, вождя чи реформатора.

Централізація – (від лат. centralis – серединний) – політичний процес, на основі якого формується централізм як управлінська політична система з властивими їй вертикальною структурою та субординацією, концентрацією влади в єдиному центрі.

Цивілізація – (від лат. civilis – громадянський) – форма спільного життя людей, якій притаманне відтворення власної матеріальної та соціально-політичної структури відносин на основі пріоритету властивих їй духовних норм, цінностей та ідеалів.

Шовінізм – (франц. chauvinisme – від імені капрала наполеонівської армії А. Шовіні) – агресивна форма націоналізму, проповідь національної виключності, протиставлення інтересів однієї нації інтересам іншої нації; національно забарвлена пихатість, схильність до розпалювання національної ворожнечі й ненависті.

Штурм – (storm, assault, від нім. Sturm) – рішуча атака, іспит людських сил і можливостей; рішучі дії влади і її прихильників, а часом і опозиції.

1.3 281 Публічне управління та адміністрування

Агітація – найважливіший засіб впливу на свідомість і настрої широких мас з метою спонукати їх до політичної активності. Агітація проводиться шляхом поширення певних ідей і гасел за допомогою різноманітних засобів: через пресу (газети, журнали, листівки тощо), усні виступи (доповіді, промови, читання тощо), Інтернет, радіо, телебачення, кіно, театр, образотворче мистецтво (плакати, карикатури тощо), політичну і художню літературу.

Акт застосування права – правовий акт, що містить індивідуальний владний припис компетентного органу за результатами вирішення конкретної справи.

Аутсорсинг – сучасний інструмент публічного управління, який передбачає укладання контракту щодо передачі окремих функцій, що традиційно належить органам державної влади, державним службовцям від державного до приватного сектору з метою підвищення якості надаваних послуг населенню.

Блокчейн – облік та обмін правами власності на цифрові активи в одноранговій мережі, яка містить структуровані дані у вигляді розподіленого реєстру. Головною відмінністю блокчейну від класичних реєстрів є одночасне збереження даних, які розподілені серед певної кількості вузлів мережі без прив'язки до конкретної локації.

Верховенство права – вихідний принцип побудови системи правопорядку в державі та суспільстві, відповідно до якого право (правова норма) є найвищим в ієрархії регуляторів суспільних відносин, а права людини визнані як найвища цінність держави, гарантування та дотримання яких є місією держави.

Взаємодія – категорія науки публічного управління, яка відображає особливий тип відносин між об'єктами публічного управління, при якому

кожен із об'єктів публічного управління впливає на інші об'єкти, спонукаючи їх до зміни, і водночас зазнає впливу з боку кожного із цих об'єктів, у результаті чого відбувається зміна його стану.

Відкритий формат даних – формат даних незалежно від платформи, специфікація якого оприлюднена у вільному доступі.

Гендерна культура – система діючих у певному суспільстві поглядів, установок, принципів, матриць поведінки тощо, які формують соціокультурні аспекти статі (гендерні ролі, тендерні відносини, гендерні стереотипи, сімейно-шлюбні установки тощо), та передбачає її оцінку на чотирьох рівнях аналізу: аксіосферно-смісловому, соціально-інституційному/груповому, соціетально-психічному/(індивідуально-психічному) та соматичному.

Гібридна війна – використання військових і невійськових інструментів в інтегрованій кампанії, спрямованій на досягнення раптовості, захоплення ініціативи і отримання психологічних переваг, комбінація симетричної і асиметричної воєн, де асиметрична компонентна має вирішальне оперативне значення; військова стратегія, яка об'єднує звичайну війну, малу війну, кібервійну та інформаційну війну.

Глобофобія – світоглядна позиція відповідно до якої поведінка людини характеризується неприйняттям усього, що пов'язане з глобалізацією.

Демократичне середовище – складова, в якому соціальні, духовні, професійні потреби громадян задовольняються незалежно від держави та її інститутів, основою якого виступають цінності гуманізму, та демократії, принципи прав людини, їх пріоритет щодо прав держави, обмеження влади більшості над меншістю, поваги прав меншості, верховенства права тощо.

Державне управління – форма і різновид соціального управління, соціально-політична функція держави, зумовлена об'єктивними потребами суспільства, яка проявляється в цілеспрямованому, систематичному, ідеологічному, організаційному впливі з використанням владних повноважень на

суспільну на приватну життєдіяльність з метою її впорядкування, збереження та переведення у якісно новий стан.

Дефолт політичний – кризовий стан держави, за якого всі або принаймні більшість суб'єктів державної влади не спроможні здійснювати свої владно-управлінські повноваження, спрямовані на виконання політичних зобов'язань держави перед народом і зовнішніми партнерами.

Дискредитація в політичній сфері – навмисна дія, спрямована на знищення авторитету, іміджу, довіри до політичного суб'єкта, прийом політичної конкуренції..

Економічна війна – цілеспрямований вплив, здебільшого мирними, економічними або торговими засобами, на економічну систему іншої країни з метою повного її знищення або послаблення її економічної діяльності.

Енергетична безпека – складова національної безпеки, що визначає спроможність держави забезпечити ефективне використання власної паливно-енергетичної бази, здійснити оптимальну диверсифікацію джерел і шляхів постачання в державу енергоносіїв для забезпечення життєдіяльності населення та функціонування національної економіки в режимі звичайного, надзвичайного та воєнного станів, запобігти різким ціновим коливанням на паливно-енергетичні ресурси або ж створити умови для безболісної адаптації національної економіки до нових цін на ці ресурси.

Етатизм (дирижизм) – 1) система поглядів, згідно з якими державі надається визначальна роль у регулюванні економіки всупереч лібералізму, за яким функції регулювання мають належати виключно ринковим відносинам; 2) напрям суспільного мислення, що розглядає державу як вищий результат та ціль суспільного розвитку.

Євроінтеграція – процес інтеграції у суспільний політичний, економічний, правовий європейський простір шляхом систематичної гармонізації правил між європейськими національними державами і схвалення єдиного набору первинних законів та інститутів.

Законодавець – особа, наділена визначеним способом відповідними повноваженнями для встановлення, видання, вироблення правил громадської поведінки людей, нормативно-правових актів, обов’язкових для виконання всіма державними органами, громадськими об’єднаннями, органами місцевого самоврядування, посадовими особами і громадянами.

Законотворець – суб’єкт, який прямо чи опосередковано здійснює особливу юридичну діяльність, пов’язану з частиною правотворчої діяльності державного апарату, на підставі рішення верховної державної влади, заінтересованої в цьому процесі, з огляду на потребу в удосконаленні чинного законодавства.

Засоби інформації – засоби обчислюваної техніки (технічне, програмне, математичне, лінгвістичне та інше забезпечення), інформаційні системи або їх окремі елементи, електронні комунікаційні мережі, що використовуються для реалізації інформаційно–комунікаційних технологій.

Ідеологія державна – цілісна систематизована сукупність ідей, цінностей і уявлень, які є основою консенсусу формування окремих груп населення, основою для усвідомлення і оцінки ставлення людей до дійсності та держави, засадами для визначення цілей соціокультурного розвитку держави на конкретно – історичному етапі.

Інклюзивна політика – система цілей, заходів, засобів та узгоджених дій міжгалузевого характеру на певний період часу щодо зменшення соціальної нерівності, забезпечення прав і свобод кожної людини, рівного доступу до отримання різного роду послуг, у тому числі забезпечення включення всіх заінтересованих у процесі розроблення актуальних для суспільства рішень та їх реалізації.

Інноваційний розвиток – економічна категорія, яка являє собою складний процес прикладного характеру зі створення та впровадження інновацій з метою якісних змін об’єкта управління та отримання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного чи іншого виду ефекту, що

пов'язаний з необхідною умовою виживання і розвитку організацій, підприємств, галузей господарства тощо в довгостроковій перспективі.

Компетентність – набір знань, умінь, навичок, видів мислення, способів поведінки, професійних і світоглядних якостей, який визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та будь-яку іншу діяльність і формується як результат навчання та досвіду.

Конституційний лад – передбачена конституцією структура суспільного укладу, яка включає засади державної політики (зовнішньої і внутрішньої), народовладдя, публічної влади, статус вищих органів державного правління та їх взаємовідносини.

Консультант – експерт, що здійснює наукову експертизу, надає консультації і своєчасно забезпечує керівника необхідною інформацією з метою оперативного та якісного прийняття керівного рішення. Консультанти також координують консультаційну роботу з проблем відповідної галузі чи сфери публічного управління.

Кооптація – введення до складу виборного колегіального органу нових членів за власним рішенням цього органу без проведення додаткових виборів.

Легітимація політики – забезпечення визнання, схвалення сформованого порядку здійснення політичної влади в суспільстві як природного, нормального, правильного, законного і психологічно прийняттого. Про ступінь легітимації влади можна судити по зростанню в суспільстві частки тих, хто підпорядковується владі не через страх бути покараним, а внаслідок сформованих переконань у доцільності й правильності існуючої влади та її рішень.

Лідери думок у політичній сфері – особистості, які вирізняються своїми психологічними рисами, інтересами і мають активну життєву позицію, широку мережу контактів, зацікавленість у поширенні корисних порад, формують тренд, мають бажання розв'язувати чужі проблеми.

Мандат – юридичне відношення представництва, а також документ, що засвідчує законність цього представництва.

Меритократія – одна з елітарних концепцій, згідно з якою керівні пости у політичній владі й соціальному управлінні повинні обіймати достойні люди, які мають особливі здібності, чесноти, високий інтелект і кваліфікацію.

Мирні зібрання – одна з форм безпосередньої демократії, право громадян збиратися мирно, без зброї проводити збори, мітинги, походи й демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи державної влади чи органи місцевого самоврядування.

Неоменеджеризм – концепція публічного управління, що передбачає функціонування суспільно-політичних мереж як сукупності інтегрованих державних та недержавних утворень у різних сферах суспільного життя, учасники яких взаємодіють між собою на підставі спільного інтересу, ресурсної залежності, горизонтальних формальних і неформальних відносин, пронизаних культурою консенсусу з метою спільного розв'язання суспільно значущих проблем.

Омбудсмен – посадова особа, яка зазвичай призначається вищим законодавчим або виконавчим органом влади і наділена незалежністю від інших державних органів та посадових осіб, представляє інтереси громадськості та на яку покладаються функції контролю за дотриманням законних прав та свобод людини і громадянина.

Орган державної влади – структурно організований елемент механізму здійснення державної влади, колегіальний чи одноособовий орган, наділений юридично визначеними державно-владними повноваженнями та необхідними засобами для здійснення функцій держави, сформований безпосередньо народом шляхом виборів або державою, має відповідну внутрішню організаційну й функціональну структуру.

Органіграма – схематичне відображення здійснюваного в організації групування структурних підрозділів, посад та взаємозв'язків між ними, основою побудови якої в органах публічного управління є штатні розписи, нормативно-правові акти про функціональний розподіл обов'язків, переліки структурних підрозділів, порядки діяльності структурних підрозділів.

Парламентаризм – 1) політичний стан суспільства, в якому обговорення будь-яких державних справ здійснюється публічно, відкрито, активно; 2) система принципів державного устрою, яка передбачає чітке розділення функцій виконавчої і законодавчої влади, уособленої в колегіальному органі представницької демократії (парламенті).

Парламентська акти – джерела права, які є результатом правотворчої діяльності парламенту.

Політика – курс або система цілей, заходів, засобів та узгоджених дій; певним чином скерована діяльність для досягнення цілей у певній сфері або галузі. Типи політики: публічна, міжнародна, екологічна, економічна, макроекономічна, промислова, освітня, гуманітарна, соціальна, зайнятості, земельна, зовнішня, інноваційна, науково-технічна, кадрова, податкова, регіональна, сільського розвитку, охорони здоров'я, охорони навколишнього середовища, культури, безпеки та ін.

Рахункова палата – постійно діючий державний колегіальний орган фінансово-бюджетного контролю, який підпорядкований і підзвітний парламенту; організація, повноваження і порядок діяльності якої визначається конституціями та іншими нормативно-правовими актами.

Ревіталізація – процес відновлення міського простору, розширення можливостей існуючих територій і будівель. Застосування комплексного підходу з метою збереження самобутності, автентичності, ідентичності чи історичних ресурсів міського середовища. Ревіталізація на відміну від реконструкції пропонує зміну функціонального призначення будівлі (може слугувати різним цілям), зберігаючи зовнішній вигляд, особливо це стосується історичних споруд.

Регіональна політика – система цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, інших акторів щодо розвитку регіонів у певний період часу.

Свідомість суспільства – сукупність ідей, теорій, поглядів, уявлень, почуттів, вірувань, емоцій людей, настроїв, у яких відображається природа, матеріальне життя суспільства й уся система суспільних відносин.

Смарттехнології – цифрові технології, за допомогою яких здійснюється управління без участі людини. «Розумні» технології є сукупністю процесів (способів), які забезпечують технологічну адаптацію засобів цифрової трансформації до умов середовища за допомогою сенсорної системи управління.

Суперфіцій – довгострокове, відчужуване та успадковуване право користування чужою земельною ділянкою, переданою відплатно чи безоплатно для будівництва промислових, побутових, соціально-культурних, житлових та інших споруд і будівель. Таке право виникає на підставі договору або заповіту.

Тіньовий уряд – уряд, утворений парламентською опозицією на противагу уряду, сформованому парламентською більшістю, що складається з парламентарів від опозиції, які вважаються тіньовими аналогами діючих членів кабінету із завданням забезпечення безперервного ефективного політичного управління країною в поєднанні з постійним контролем опозиції за діяльністю уряду.

Управлінська процедура – формалізований логічний порядок дій із чітко визначеними змістом, способом, строками, відповідальними інституціями та формою взаємодії його учасників, створений з метою забезпечення ефективного здійснення тієї чи іншої управлінської діяльності, досягнення її цілей та отримання відповідних результатів.

Урбаністика – сфера наукових досліджень та практичної діяльності, що спрямовані на вдосконалення містобудівних практик та розвиток міського способу життя як соціально-технологічної системи, в якій поєднані інфраструктури, екологічні, естетичні, економічні аспекти функціонування міста.

Фандрейзинг – процес залучення грошових коштів та інших ресурсів (людських, матеріальних, інформаційних тощо), які організація не може забезпечити самостійно та які є необхідними для реалізації певного проєкту або діяльності в цілому.

Форсайт-програма – програма формування можливих станів майбутнього соціально-економічних систем шляхом використання методів прогнозування, визначення пріоритетів науково-технічного розвитку і вироблення рекомендацій для досягнення орієнтирів майбутнього, на основі яких створюється конкретна програма прийняття стратегічних рішень.

Функціоналізм – 1) методологічний принцип аналізу явищ суспільного життя, який полягає в розгляді суспільства як системи, що складається зі структурних елементів, функціонально пов'язаних один з одним, які виконують певні функції щодо суспільства як цілого; 2) принцип, згідно з яким кожна підсистема суспільства функціонує нормально, коли вона сприяє загальній стабільності функціонування всього соціального організму, дає змогу досягти певної соціальної мети і відповідає базовим соціальним потребам.

Хмарні технології – технології розподіленої обробки даних, за яких ресурси (обчислювальні потужності, місце розташування в сховищах даних, обчислювальні мережі, бази даних і програмне забезпечення) надаються користувачеві віддалено як інтернет-сервіс.

Ценз – визначені нормами права обмеження щодо відповідних особистісних характеристик людини стосовно реалізації певних прав і свобод гро-

мадян за певними ознаками, зокрема: за статтю, номінальністю, віком (виборчий ценз); за віком (віковий ценз); за статком (майновий ценз); за освітою (освітній ценз) тощо.

Цифрова демократія – форма суспільних відносин, за якої громадяни, використовуючи цифрові технології, за власною ініціативою долучаються до процесів формування, прийняття керівних рішень та контролю за їх виконанням на рівні органів публічної влади; основною метою Цифрової демократії є підвищення ефективності участі громадян у процесах публічного врядування.

Цифровізація – процес упровадження цифрових технологій для вдосконалення діяльності людини, суспільства і держави. Цифровізація публічного врядування – стрибкоподібний процес цифрових трансформацій публічного врядування у цифрове врядування (управління).

Читання парламентське – одна з послідовних стадій законодавчого процесу, яка складається з обговорення, розгляду, аналізу законопроектів та інших нормативно-правових актів на пленарних засіданнях парламенту.

Школи глобалістики – основні напрями досліджень глобальних процесів, що існують у міжнародній науковій практиці і включають політичні, економічні, соціальні, екологічні, науково-технологічні та інші складові.

Юридична особа приватного права – організація, яка створюється на підставі установчих документів або на підставі модельного статуту в порядку, визначеному законом.

Юридичний процес – визначений нормами міжнародного чи національного права порядок дій уповноважених владних суб'єктів щодо застосування норм матеріального права через спеціальні юридичні механізми під час провадження різноманітних юридичних справ (набуття, припинення, зміни, порушення, визнання/невизнання, оспорювання прав та обов'язків) з метою досягнення відповідного юридичного результату.

1.4 017 Фізична культура і спорт

Адинамія – практично нульова рухова активність.

Акселерація – прискорений індивідуальний розвиток при якому середні фізичні та психофізіологічні константи дитини або підлітка випереджають оптимальні.

Анаболізм – процес біологічного синтезу клітин і тканин, а також необхідних для життєдіяльності організму складних органічних сполук.

Багатоборство – спортивне змагання, що об'єднує фізичні вправи з одного чи кількох видів спорту (біг, стрибки, метання списа та ін.).

Будова тіла – розміри, форми, пропорції та особливості взаємного розташування частин тіла людини, а також особливості розвитку кісткової, жирової і м'язової тканин.

Буферна здатність м'язів – здатність м'язів переносити накопичені в них кислоти під час анаеробного гліколізу.

Валеологія – наука, що ґрунтується на теорії культури здоров'я біоенергетичної системи людини і впливі на живі організми довкілля; порушує проблеми гармонії родинно-шлюбних взаємин і здоров'я сім'ї.

Велнес – це філософія благополуччя людини в усіх аспектах її буття. Людина, що наслідує філософію велнеса – удачлива, відчуває, що життя прекрасне і багатогранне, бадьора незалежно від віку. Така людина приділяє багато уваги зовнішньому вигляду, наслідує принципи здорового харчування, помірно використовує фізичні навантаження.

Вестибулярна система – система сприйняття і кодування подразників, що сприймаються вестибулярним апаратом. Стійкість вестибулярної системи підвищується спеціальним тренуванням (активні й пасивні переміщення тіла в різних напрямках).

Генералізація фізичних якостей – фаза розвитку фізичних якостей, у якій розвиток однієї якості супроводжується зростанням інших, що спеціально не розвивалися.

Генотип – індивідуальна конституція тіла людини.

Гіперемія – переповнення кров'ю судин кровоносної системи будь-якого органу або ділянки тіла. Зовні виявляється як почервоніння шкіри, може бути викликане значним фізичним навантаженням.

Гіпокінезія – обмеження кількості та обсягу рухів, обумовлене способом життя, особливостями професійної діяльності, постільним режимом під час хвороби та іншими факторами.

Динамічний стереотип – стан функціональної системи, коли вона набуває стаціонарного характеру, що закріплюється в результаті багаторазових повторень дій.

Доза навантаження – певна величина навантаження, яка вимірюється параметрами обсягу та інтенсивності.

Допінг – вживання і використання чужорідних для організму речовин у будь-якій формі або фізіологічних речовин у ненормальній кількості, що вводяться різними методами здоровим людям виключно з метою забезпечення штучного покращення досягнень у змаганнях.

Ергометр – прилад, що дозволяє контролювати (стандартизувати) та вимірювати кількість і швидкість виконання фізичного навантаження.

Етапний контроль – система заходів, спрямованих на виявлення рівня досягнень учнів за певний період (отримання інформації про сумарний тренувальний ефект за кілька занять) з метою корекції подальшої діяльності.

Жирова маса – абсолютна кількість жиру в організмі.

Життєва ємність легень (ЖЄЛ) – максимальна кількість повітря, що видихається після найглибшого вдиху.

Загартування – система процедур, що сприяє підвищенню опору організму до впливу несприятливих факторів зовнішнього середовища.

Запас швидкості – різниця між середнім часом подолання будь-якого короткого еталонного відрізка при проходженні всієї дистанції і найкращим часом на цьому відрізку. Запас швидкості – відносний показник витривалості.

Здоров'я – це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або фізичних вад. Здоров'я – стан організму людини, коли функції всіх органів і систем урівноважені із зовнішнім середовищем та відсутні хворобливі зміни.

Ізокінетичне скорочення – м'язове скорочення зі швидкістю, що контролюється і забезпечує застосування максимальної сили в діапазоні руху.

Імпульс сили – величина дії сили тяги м'язів на певні частини тіла за конкретний проміжок часу. Імпульс сили характеризує силу рухової дії.

Імунітет – здатність організму протистояти дії ушкоджувальних агентів; захисна реакція організму.

Калланетика – це система комплексних статичних вправ, спрямованих на скорочення і розтягнення м'язів, в її основі – асани йоги, у процесі виконання вправ залучені всі м'язи одночасно, за умови регулярного виконання прискорюється обмін речовин в організмі; засіб корекції фігури. Калланетика – програма із 30 спеціально підібраних фізичних вправ для жінок, які виконуються переважно в ізометричному режимі і викликають активність глибоко розташованих м'язових груп. Калланетика належить до великих форм занять фізичними вправами.

Калорій – одиниця енергії.

Кінезифілія – це потреба людини у русі, біологічна необхідність організму, яка відіграє важливу роль у його життєдіяльності та знаходиться у прямому зв'язку із активною м'язовою діяльністю.

Контрактура – стійке обмеження рухів у суглобі.

Лактат – кінцевий продукт анаеробного метаболізму глюкози, дисоційована форма молочної кислоти.

Ліберо – спеціальний гравець у команді з волейболу, який виконує лише захисні функції.

Локалізація стомлення – виділення провідної системи (або систем), функціональні зміни в якій визначають початок стану втоми.

Метод – система дій вчителя в процесі викладання та система дій учня у засвоєнні навчального матеріалу.

Мікротравми – пошкодження, що виникають у результаті впливу невеликих за інтенсивністю зусиль і призводять до порушення функції мікроструктури тканин.

Міоглобін – білок, що міститься в м'язах; здатний подібно до гемоглобіну крові поєднуватись з киснем.

Міофібрили – структурні одиниці м'язового волокна.

Навчально-тренувальні збори – спортивні заходи, що здійснюються організаторами спортивних заходів для підготовки спортсменів до участі у спортивних змаганнях.

Надлишкова маса тіла – маса тіла, що перевищує нормальну або стандартну для кожної людини в залежності від її статі, зросту і статури.

Онтогенез (індивідуальний розвиток організму) – сукупність перетворень, який зазнає організм від народження до смерті. В онтогенезі виділяють два етапи розвитку: пренатальний і постнатальний. Перший починається з моменту зачаття і продовжується до народження дитини, другий – від моменту народження до смерті людини.

Основний обмін – це енерговитрати організму в стані повного спокою. У середньому він складає 1 ккал на год. на 1 кг ваги тіла людини.

Пауерліфтинг – силове триборство, що об'єднує присідання зі штангою на плечах, жим штанги лежачи на лаві й відрив штанги від помосту.

Перенавантаження – навантаження на певну частину тіла, яке вище від звичайного.

Поріг анаеробного обміну (ПАНО) – це момент тренування, коли аеробний режим переходить в анаеробний.

Раціональне харчування – це фізіологічно повноцінне харчування здорових людей.

Резистентність – стійкість організму до впливу різних негативних факторів середовища (здатність до опору).

Ремінісценція – покращення відтворення навчального матеріалу через невеликий проміжок часу (1–3 дні) після його засвоєння (збільшення повноти змісту образу фізичної вправи, виразності уявлення про кінематичні, динамічні та ритмічні характеристики рухів).

Серцевий цикл – один удар серця при одному повному скороченні (систола) і розслабленні (діастола) серця.

Соматип – тип структури, визначений на підставі антропометричних вимірів, генетично обумовлений, конституційний тип, що характеризується рівнем і особливістю обміну речовин (переважним розвитком м'язової, жирової або кісткової тканини), схильністю до певних захворювань, а також психофізіологічними відмінностями.

Стаєр – спортсмен, що спеціалізується на подоланні довгих дистанцій.

Тахікардія – прискорена частота серцевих скорочень у спокої (більше 100 за 1 хв.).

Топографія сили – співвідношення максимальної сили різних м'язових груп.

Умовний рефлекс – набутий при житті рефлекс на раніше байдужий подразник, що відтворює безумовний рефлекс.

Універсальні зварювальні роботи – це роботи, що мають 5–6 ступенів рухомості, оснащені функціонально гнучкими системами керування.

Фізична активність – це цілеспрямована рухова діяльність людини, спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичного потенціалу й досягнення фізичної досконалості для ефективної реалізації своїх задатків з урахуванням особистісної мотивації і соціальних потреб.

Фізична досконалість – історично обумовлений ідеал фізичного розвитку і фізичної підготовленості людини, який оптимально відповідає вимогам життя.

Ходьба – автоматизований руховий акт, що здійснюється в результаті складної координованої діяльності скелетних м'язів тулуба і кінцівок.

ЧСС – найбільш чіткий досліджуваний показник функціонального стану серцево-судинної системи, тобто кількість скорочень серця за 1 хв. Для визначення ЧСС пальці руки накладають на зазначені точки так, щоб ступінь контакту дозволяла пальцях відчувати пульсацію артерії. ЧСС у спокої в середньому становить 60–80 уд./хв.

Шейпінг – система фізичних вправ (переважно силових) для жінок, що спрямована на корекцію фігури та покращення функціонального стану організму (поєднання аеробіки з атлетичною гімнастикою).

Щільність уроку (заняття) – відсоткове співвідношення відповідних витрат часу. Розрізняють загальну і моторну щільність уроку.

1.5 102 Хімія

Агрохімія – наука про хімічні та біологічні процеси, які відбуваються в ґрунті й рослинах, про мінеральне живлення рослин, застосування добрив і засобів хімічної меліорації ґрунтів із метою покращення їхньої родючості й підвищення врожайності.

Аніон – негативно заряджений іон, який під час електролізу рухається до анода.

Анод – електрод, який сполучений з позитивним полюсом джерела постійного струму, а також позитивний полюс гальванічного елемента.

Ацилювання – заміщення атомів Гідрогену в молекулах органічних речовин на залишок карбонової кислоти (радикалацил). Ацилювання лежить в основі добування складних ефірів.

Біофізика – наука про фізико-хімічні явища, які відбуваються в живих організмах, і про дію фізичних факторів на ці організми.

Біохімія – наука, яка вивчає хімічний склад, структуру, перетворення речовин і енергії в живих організмах.

Буферна ємність розчину – характеризує його здатність підтримувати сталі значення рН при додаванні кислоти або лугу. Буферну ємність виражають кількістю кислоти або лугу (моль), яку необхідно додати до 1 л буферного розчину, щоб змінити його рН на 1.

Валентність – властивість атома хімічного елемента утворювати певну кількість хімічних зв'язків з атомами інших хімічних елементів. Із розвитком теорії будови атомів було встановлено, що валентність може набувати лише цілочислових позитивних значень від 1 до 8.

Відновлення – процес приєднання електронів атомом, молекулою або іоном.

Вулканізація – процес перетворення каучуку на гуму під час нагрівання разом із сіркою та іншими добавками.

Гель – колоїдна система, яка утворюється під час розчинення у воді або іншому розчиннику деяких речовин, наприклад, високомолекулярних сполук (агар-агару, крохмалю, желатину тощо). До гелів належить багато харчових продуктів (мармелад, кисіль, холодець, хліб).

Геохімія – наука, яка вивчає хімічний склад земної кори, поширення та міграцію хімічних елементів, закони, за якими відбуваються ці явища.

Гідратація – приєднання молекул води до молекул або іонів розчиненої речовини. Під час гідратації виділяється енергія, яку називають енергією гідратації.

Гідроліз – реакція обміну між речовиною і водою. До реакцій гідролізу належить багато хімічних процесів. Найбільше практичне значення мають такі, як гідроліз солей, білків, пептидів, ліпідів, крохмалю тощо.

Дегідратація – процес відщеплення від речовин молекул води.

Диполь – система, в якій два однакових за величиною, але різних за знаком заряди розміщені на певній відстані один від одного. Прикладом диполя є полярна молекула.

Дифузія – процес довільного вирівнювання концентрації розчинів за рахунок теплового руху молекул шляхом двостороннього проникнення молекул розчинника і розчиненої речовини.

Добуток розчинності (ДР) – добуток концентрацій іонів у степенях їх кількості в насиченому розчині при сталих температурі й тиску, що є величиною сталою.

Електродний потенціал – це різниця електростатичних потенціалів, яка виникає між електродом і розчином електроліту, що перебуває з ним у рівновазі, за рахунок виникнення на границі електрод – розчин подвійного електричного шару.

Електроліз – окисно-відновний процес, у результаті якого електрична енергія перетворюється на хімічну. Електроліз застосовується для добування кольорових металів, активних неметалів, лугів, для очищення металів тощо.

Електрохімія – наука, яка вивчає перетворення електричної енергії на хімічну й навпаки.

Енергія іонізації – це енергія, необхідна для відривання електрона від атома. Це кількісна характеристика міри «металічності» елемента: чим менше значення енергії іонізації, тим активніший метал. По групі зверху вниз енергія іонізації спадає, металічні властивості зростають.

Закон Авогадро – у рівних об'ємах різних газів за однакових умов (тиску, температурі) міститься однакова кількість молекул. Його відкрив італійський учений Амедео Авогадро у 1811 р.

Закон Гесса (закон сталості сім теплоти) – тепловий ефект реакції залежить тільки від початкового й кінцевого станів реагуючих речовин і продуктів реакції й не залежить від проміжних стадій. Його відкрив російський вчений Г. І. Гесс у 1840 р. Закон дає змогу обчислювати тепловий ефект хімічних реакцій, визначати калорійність продуктів, теплоутворення багатьох речовин і оцінювати якість палива.

Закон об'ємних відношень (Гей–Люссака) – об'єми реагуючих газоподібних речовин відносяться між собою і до об'ємів газоподібних продуктів реакції як невеликі цілі числа.

Ізомерія – існування кількох речовин з однаковим кількісним, якісним складом і молекулярною масою, але з різною будовою молекул, а тому й з різними фізичними та хімічними властивостями. Особливо багато ізомерів серед органічних сполук.

Інгібітори – речовини, незначні добавки яких призводять до значного сповільнення хімічної реакції. Інгібітори часто використовують для захисту металів від корозії.

Іон – заряджена частинка, яка утворюється з атома або групи атомів у результаті приєднання або втрати одного чи кількох електронів.

Каталіз – процес зміни швидкості хімічної реакції під впливом катализатора.

Квант – найменша порція енергії. Кванти характеризують фізичні властивості мікросистеми, наприклад атомів, молекул.

Комплексонометрія – метод титрування, який базується на утворенні комплексів іонів двох- та трьохвалентних металів з особливим класом органічних речовин – комплексонами.

Молекула – найменша частинка речовини, яка зберігає її хімічні властивості (склад, хімічну активність тощо) і може існувати самостійно. Слід пам'ятати, що за звичайних умов багато речовин складаються не з молекул, а з протилежно заряджених іонів (солі, луги), з атомів (алмаз, карборунд).

Мономер – речовина, яка здатна вступати в реакцію полімеризації або поліконденсації. У молекулах мономерів, як правило, є кратні зв'язки, які розриваються під час полімеризації. Розрив зв'язків призводить до того, що молекули мономеру сполучаються між собою, утворюючи полімер.

Нейтрон – це електронейтральна частинка ядра атома, маса якої дорівнює атомній одиниці маси.

Нуклід – ядро атома будь-якого елемента, яке однозначно характеризується атомним числом й атомною масою A ; нукліди поділяються на стійкі й радіоактивні.

Нуклони – загальна назва елементарних частинок, з яких побудоване атомне ядро, тобто протонів і нейтронів; кількість нуклонів у ядрі називається масовим числом даного елемента.

Окислення – втрата атомом або іоном електронів. При цьому збільшується ступінь окислення елемента.

Органічна хімія – наука, яка вивчає сполуки Карбону (за винятком оксидів карбону, карбонатної кислоти та її солей, карбідів та деяких простих сполук Карбону).

Осмоз – процес довільного вирівнювання концентрації розчинів за рахунок теплового руху молекул, який відбувається шляхом одностороннього проникнення молекул розчинника через напівпроникну перетинку (мембрану) з менш концентрованого у більш концентрований розчин.

Плазма – повністю іонізований газ, тобто газ, який складається з вільних позитивних іонів і електронів; плазма – один із фізичних станів.

Плазмоліз – зморщування клітин у гіпертонічному розчині, обумовлене втратою води, що переміщається з клітин у більш концентрований (гіпертонічний) розчин.

Протон – це позитивно заряджена частинка ядра атома, маса якої дорівнює атомній одиниці маси. Кількість протонів відповідає порядковому номеру елемента, числу електронів і заряду ядра атома.

Радіоактивність – самовільний розпад атомних ядер деяких хімічних елементів, що супроводжується виділенням елементарних частинок. Радіоактивність буває природна і штучна. Розрізняють α -розпад, β -розпад, які часто супроводжуються у γ -випромінюванням. Швидкість радіоактивного розпаду характеризується періодом напіврозпаду. Одиницею вимірювання радіоактивності є кюрі.

Розчин – це гомогенна (тобто однорідна) система, яка складається з двох або більше компонентів (розчинника, розчиненої речовини) і продуктів їх взаємодії. Компонент, який у розчині міститься в більшій кількості і не змінює агрегатний стан під час утворення розчину, називається розчинником. Компонент, який у розчині міститься в меншій кількості, називається розчиненою речовиною.

Регенерація – відновлення цінних властивостей спрацьованої речовини.

Синтез – добування складних речовин з простіших хімічними способами.

Сланці горючі – гірська порода, яка містить органічні горючі речовини. Їх використовують як місцеве паливо, а також як сировину для добування рідкого палива, бітумів, фенолів, бензолу, толуолу, в'язучих будівельних матеріалів тощо.

Стехіометрія – це розділ хімії, що вивчає кількісні співвідношення між елементами в сполуках та кількісні співвідношення між реагуючими речовинами.

Сублімація – перехід речовин з твердого стану в газоподібний без утворення рідини.

Титрант – розчин із відомою концентрацією, який додають порціям з бюретки.

Титрування – процес поступового додавання розчину реагенту до досліджуваного розчину.

Фотохімія – розділ фізичної хімії, в якому вивчаються хімічні реакції, які відбуваються під дією світла, а також світлові явища, які відбуваються під час хімічних реакцій.

Фракційна перегонка – розділення рідин на окремі фракції, які киплять при певних температурах.

Фракція – виділена складова частина суміші речовин, яка відрізняється своїми фізичними властивостями, наприклад, температурою кипіння, густиною та ін.

Хімічна кінетика – розділ хімії, що вивчає швидкість хімічних реакцій та її залежність від різних факторів.

Хімічна термодинаміка – це розділ хімії, який вивчає перетворення енергії в ході хімічних процесів, теплові ефекти хімічних реакцій, а також визначає принципову можливість, глибину та напрямок довільного перебігу хімічних процесів.

Хімічна формула – показує, з яких елементів складається та чи інша сполука і скільки атомів кожного елемента входить до складу її молекули, тобто вказує якісний і кількісний склад.

Число омилення – кількість гідроксиду калію в міліграмах, яка необхідна для нейтралізації всіх кислот (вільних та зв'язаних), що містяться в 1 г досліджуваної речовини. Число омилення дорівнює сумі кислотного та ефірного чисел.

Шлам – побічний продукт, що утворюється у вигляді осаду при електролізі міді, цинку та інших кольорових металів. Містить благородні метали.

Ядро атома – позитивно заряджена центральна частинка атома. До складу ядра входять протони (позитивно заряджені частинки) і нейтрони. Величина позитивного заряду ядра дорівнює кількості протонів, які містяться в ньому, і визначає порядковий номер елемента у періодичній системі. У ядрі зосереджена майже вся маса атома. Розміри атомного ядра, порівняно з самим атомом, дуже малі.

2 ЦІКАВО ЗНАТИ

Знак нескінченності $< \infty >$

Позначка вперше зустрічається в надрукованій у 1665 р. головній праці Валліса – «Арифметика нескінченних величин». Що спонукало Валліса до введення саме такого символу – невідомо. Деякі історики пропонують таке пояснення: $\subset \mid \supset$, близький до ∞ , зустрічається серед ранніх римських цифр на позначення тисячі, що тоді порівнювалося з поняттям “дуже багато”. Таке пояснення здається не зовсім переконливим. Дійсно, адже вже приблизно за 200 років до Валліса у Шюке зустрічаються числа значно більші від мільйона, і навряд чи в XVII ст. такий великий математик, як Валліс, міг думати про тисячу, як про число, яке можливо було б асоціювати з нескінченністю. За іншою версією, символ “ ∞ ” Валліс уявляв, як два зв’язані між собою нулі.

Знак додавання «+» і віднімання «-» застосовував уже в своїй «Арифметиці» лейпцизький професор Й. Відман (1948 р.). З початку XVII ст. ці знаки набувають повсюдного визнання.

За одним із вірогідних припущень знак «+» утворився з останньої літери латинського сполучника *et* («і»). Це слово стали писати у вигляді букви *t* і, нарешті, як знак плюс.

За іншою версією, знаки «+» і «-» виникли з торговельної практики. Зокрема, виноторговці простими рисочками відзначали кількість мірок проданого з бочки вина. Коли ж якусь кількість мірок доливали, то відповідну кількість рисок перекреслювали.

Цікаво, що Діофант зовсім не мав спеціального знака додавання, а приписував доданки один до одного, автор же широковідомого середньовічного підручника з математики Лука Пачолі ще застосував знак \acute{p} (від латин. *plus* – «плюс» або *piu* – «більше») та \acute{m} (від латин. *minus* – «мінус» або *meno* – «менше»).

У XVII ст. мінус позначали і знаком «÷», можливо, для того, щоб не плутати цей знак із пунктуаційним знаком тире.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 1 Балух Н. М. Словник-довідник з хімії / Балух Н. М., Огороднічук Г. М., Коберська В. А. – Вінниця : ВНАУ, 2014. – 125 с.
- 2 Лінгвістичне походження базової математичної лексики. Особливості української математичної термінології – Електронний ресурс <https://ru.scribd.com/user/6233610/Lyubov/uploads>
- 3 Научук В. Словник-довідник основних термінів і понять з теорії та методики фізичного виховання і спорту / Научук В. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2004. – 64 с.
- 4 Політологічний словник : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. М. Ф. Головатого та О. В. Антонюка. – К. : МАУП, 2005. – 792 с.
- 5 Публічне управління : термінол. слов. / уклад. : В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петроє та ін. ; заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петроє. – Київ : НАДУ, 2018. – 224 с.
- 6 Російсько-український математичний словник: 12000 термінів / уклад. : Ф. С. Гудименко, Й. Б. Погребинський, Г. Н. Сакович, М. А. Чайковський. – 2-ге вид. – Харків : Основа, 1990. – 155 с.
- 7 Словник основних понять з фізичної культури : для студентів факультетів фізичного виховання вищих пед. навч. закладів / уклад. О. А. Согонь, О. В. Донець, – Полтава : Сімон, 2020. – 111 с.
- 8 Камінський Б. Т. Словник політологічних термінів / Камінський Б.Т. – Одеса : Одеська національна академія зв'язку ім. О. С. Попова, 2007, – 28 с.
- 9 Тадеєв В. О. Шкільний тлумачний словник-довідник з математики / Тадеєв В. О. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 1999. – 160 с.

Навчальне видання

УКРАЇНСЬКА МОВА

Словник професійної термінології

Частина I

Укладач **КОВАЛЬОВА** Ганна Миколаївна

За авторським редагуванням

Комп'ютерне верстання Я О. Бершацька

82/2024. Формат 60 × 84/16. Ум. друк. арк. 2,6.
Обл.-вид. арк. 1,68.

Видавець і виготівник
Донбаська державна машинобудівна академія
84313, м. Краматорськ, вул. Академічна, 72.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК №1633 від 24.12.2003